

LEGĂTURI SOCIAL-ECONOMICE ÎNTRE ȚARA HAȚEGULUI ȘI VALEA JIULUI ÎN ZORII EPOCII MODERNE. CONTRIBUȚIA LA POPULAREA VĂII JIULUI ȘI LA CONSTITUIREA SISTEMULUI DE AȘEZĂRI DIN ACEASTĂ ZONĂ

Mircea Baron

1. *Vecinătatea Văii Jiului cu Țara Hațegului*

Valea Jiului și Țara Hațegului, două dintre depresiunile din partea de sud a Transilvaniei, sunt apropiate geografic și geologic și din această realitate se va naște în timp o legătură trainică, cu caracter social-economic și politic.

Există studii ale unor importanți geologi români: I. Popescu Voitești și Gheorghe Macovei, în care se vorbește despre o legătură paleogeografică între bazinul Văii Jiului și bazinul Hațegului¹, iar marele geograf francez Emmanuel de Martonne, cercetând în anii 1898-1899 cea mai mare parte a Văii Jiului, bazinul Petroșani și bazinul Hațeg, trage concluzii privind evoluția tectonică și morfologică a Văii și modul ei de formare; el considera că actualul curs al Jiului s-a stabilit definitiv, la sfârșitul terțiarului, sub influența a două fenomene: înălțarea bazinului Petroșani și formarea pe versantul sudic al Carpaților a unor depresiuni asemănătoare celor de pe versantul nordic².

Geografic, cele două depresiuni, ale Văii Jiului și Țării Hațegului, sunt vecine, fiind despărțite doar de masivul muntos al Retezatului. Dar natura și mai apoi oamenii au săpat treceri și au fost construite căi rutiere și feroviare care au înlesnit legăturile între cei care au locuit în teritoriile pe care le evocăm. Mai mult, pentru locuitorii Văii Jiului, calea cea mai uzitată pentru a ajunge în interiorul Transilvaniei a fost, și este, prin Țara Hațegului: până după mijlocul secolului al XIX-lea pe drumul care, de la Crivadia, trecea peste Dealul Babii (969 m altitudine) la Vulcan, iar mai apoi, după construirea căii ferate Simeria-Petroșani în anii 1868-1870, pe drumul și calea ferată ce trec prin pasul Bănița-Merișor (755 m altitudine) spre Petroșani, artefacte situate pe culmea despărțitoare a bazinelor Jiului și Streiului. Nu este mai puțin adevărat că prin Valea Jiului și Pasul Vâlcan (1621 m altitudine) se realiza una dintre legăturile

¹ T. Borș, *Raport de sinteză asupra geologiei și perspectivelor economice ale bazinului cu cărbuni Valea Jiului*, București, Trustul de Prospecțiuni și Exploatare Miniere, 1964, p. 24.

² Emmanuel de Martonne, „Sur l'histoire de la Vallée du Jiu (Karpates meridionales)”, în *Comptes Rendus des Séances de l'Académie des Sciences*, CXXIX, 4 decembre 1899, p. 978-980, reproduș și în *Buletinul Societății Române de Geografie*, București, tom XX (1899), fasc. IV, p. 87-90. Vezi și Idem, „Asupra evoluției Văii Jiului (Carpații Meridionali)”, în *Lucrări geografice despre România* (sub îngrijirea V. Tufescu, Gh. Niculescu, S. Dragomirescu), București, Editura Academiei, 1985.

cele mai lesnicioase ale Țării Hațegului și spațiului transilvănean cu regiunea de la sud de Carpații Meridionali.

2. Elemente de istorie comună

Există, de asemenea, având în vedere elementele despre care am vorbit anterior, o istorie comună a celor care au locuit în cele două depresiuni.

Legăturile există încă din antichitatea dacă și romană. Romanii, care au așezat capitala provinciei romane Dacia în Țara Hațegului, au folosit indiscutabil Valea Jiului pentru a trece, prin defileul Jiului sau Pasul Vâlcan, înspre Dunăre, pe aici venind, de altfel, în timpul primului război daco-roman din anii 101-102 cavaleria maură a lui Lucius Quietus pentru a învâli capitala Daciei lui Decebal, Sarmizegetusa Regia, pe la sud³. Romanii au exploatat resursele Văii Jiului și mai ales aurul din nisipul aluvionar; cunoscând și găsind spălătoriile din vremea dacilor, romanii au continuat probabil activitatea, dovadă descoperirea în anii 1884 și 1914, în urma unor săpături în fostele spălătorii de aur de la poalele Muntelui Vâlcan, a două busturi din bronz, care-l reprezintă pe Marte, zeul războiului⁴, a tezaurelor monetare romane de la Jieț-Popi⁵, Lonea și Pasul Vâlcan, a urmelor unui atelier meșteșugăresc local la Vulcan-Crividia⁶.

Nu avem mărturii directe despre legăturile dintre cele două depresiuni vecine pentru intervalul dintre secolele IV-XIV. Se poate ca migrațiile să fi stins și în Valea Jiului, ca și în alte părți, rosturile populației, dar prin păduri tot trebuie să fi rămas păstori și vânători sau culegători de aur, care să continue viețuirea și ocupațiile specifice acestei zone montane și să producă mărfurile pentru care înșiși grecii s-au avântat până aici: blănuri de animale, miere, lână, ceară, păstrăvi, aur, lemn și produse din lemn etc. Sebastian Stanca vorbește chiar de Țara Jiului, care este posibil să fi existat între celelalte „țări” românești din spațiul transilvănean, ținuturi care dețin în prima perioadă a dominației maghiare un statut privilegiat, manifestat printr-o largă autonomie, poate și fiindcă aveau menirea de a apăra granițele⁷.

³ O pătrundere asemănătoare prin pasul Vâlcan se pare că se produce și în al doilea război daco-roman, din anii 105-106 (Hadrian Daicoviciu, *Dacii*, București, Editura pentru Literatură, 1968, p. 263).

⁴ Teglas Gabor, *Hunyadvármegye története*, Budapest, 1902, p. 22.

⁵ În tezaurul de la Jieț-Popi erau și câteva bucăți de aur inform, rezultate probabil din spălătoriile locale, în greutate de 13 gr. (Gh. Lăzin, Clement Negruț, Ion Poporogu, *Descoperiri monetare antice în Valea Jiului*, Petroșani, Muzeul Mineritului, 1972, p. 16).

⁶ Ion Poporogu, „Pe urmele căutătorilor de aur din Valea Jiului”, în *Steagul Roșu*, Petroșani, XXVIII (1971), nr. 6633, p. 2.

⁷ Sebastian Stanca, *Monografia istorico-geografică a localității Petroșani*, Petroșani, Editura Fundației culturale „Ion D. Sîrbu”, 1996, p. 29. Lucrarea, cu titlul, *Monografia istorică a Văii Jiului*, a fost premiată la Academia Română în anul 1933, și s-a publicat, mai întâi, parțial, cu același titlu, în

Că zona este importantă economic și strategic, ne-o dovedesc mărturiile de după secolul al XIV-lea, și mai ales lupta continuă pentru a o poseda.

Oricum, Valea Jiului reintră în istorie în contextul năvălirii mongole din anii 1241-1242, și a consecințelor acesteia. Diploma Cavalerilor Ioaniți, act încheiat la 2 iunie 1247 între regele Ungariei Bela IV (1235-1270) și perceptorul Ordinului, Rhembaldus, și care încearcă juridic să împingă stăpânirea maghiară și la sud de Carpați, sprijinindu-se pe așezarea în anumite părți a Cavalerilor Ioaniți, ne vorbește de *terra Harszoc cum pertinentibus suis* (Țara Hațegului cu pertinențele (anexele) sale)⁸. Radu Popa considera, pe baza unor documente din secolul al XIV-lea, că pertinențele Țării Hațegului cuprindeau, printre altele, și depresiunea de la izvoarele Jiurilor = Bazinul Petroșanilor⁹, iar importanța zonei este recunoscută de regalitatea maghiară, fie și numai pentru faptul că, potrivit documentului amintit anterior, „...dăruim Casei /Ospitalierilor/ să strângă jumătate din toate veniturile și foloasele ce le vor aduna pe seama regelui de la românii ce locuiesc în țara Litua, afară de Țara Hațegului, cu cele ce se țin de dânsa”¹⁰. În acest cadru se poate situa refacerea și reutilizarea, în a doua jumătate a secolului al XIII-lea, a cetății dacice de la Bănița, prin construirea unui zid exterior de incintă din piatră legată cu mortar, iar în interior probabil a unor construcții necesare habitatului. Radu Popa considera această refacere și instalarea aici a unei garnizoane, ca o încercare a regalității maghiare de a controla accesul dinspre sud în bazinul Streiului și de desprindere a Țării Hațegului de sub autoritatea voievodatului Olteniei¹¹.

Este locul să spunem că, sub o formă sau alta, Valea Jiului va rămâne sub influența politică, socială și economică a Țării Hațegului până în timpurile apropiate de epoca modernă.

ziarul *Steagul Roșu* din Petroșani, în fascicule, între XXVIII, nr. 6800, din 11 septembrie 1971 - XXIX, nr. 6967, din 29 martie 1972.

⁸ *Documente privind istoria României. C. Transilvania*, vol. I (1075-1250), București, Editura Academiei, 1951, p. 330.

⁹ Radu Popa, „Țara Hațegului”, în *MI*, an XXI (1978), nr. 1, p. 30.

¹⁰ Nicolae Iorga considera, în anul 1915, ca neexistând la anul 1247 o graniță între teritoriile românești, „Severinul și tot Banatul, Jiul și tot Hațegul (care e Jiul de Sus), ba probabil chiar Oltul nostru și Țara Oltului Ardeleană formau teritorii unice, într-o continuitate deplină” (Nicolae Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 2). Radu Popa, comentând textul Diplomei Cavalerilor Ioaniți, considera că, încă înainte de anul 1247, Țara Hațegului și Nordul Olteniei (*terra Litua*) constituiau împreună o structură politică feudală românească izvorâtă dintr-o evoluție unitară anterioară, unul dintre acele voievodate care se întindeau de o parte și de alta a munților (Popa, Țara Hațegului, p. 30); Sebastian Stanca considera că „Țara Hațegului ținea de voievodul Litovoi care o primise ca feudă de la Bela al IV-lea pe la 1248, până în 1280 când moare în luptă cu Ladislau al IV-lea căruia îi refuzase plata contribuției armate” (Stanca, „Monografia istorică a Văii Jiului”, în *Steagul Roșu*, XXIX (1972), nr. 6925, p. 2).

¹¹ Radu Popa, *La începuturile Evului Mediu românesc. Țara Hațegului*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 71.

În contextul procesului de feudalizare din Transilvania și a particularităților acestuia, a desființării autonomiilor românești, a ruperii raporturilor cu spațiul sud-carpatic, Valea Jiului începe din secolul al XV-lea să devină o posesiune a cnezimii hațegane, regii Ungariei dăruind cu diferite ocazii familiilor nobile din Țara Hațegului moșii în Valea Jiului.

Există o serie de documente care confirmă o asemenea aserțiune, la o parte dintre acestea urmând să ne referim și noi, dar în acest context trebuie menționat actul din 29 iulie 1484, care pare edificator din punctul de vedere al înțelegerii intereselor nobililor din Țara Hațegului în spațiul Văii Jiului. Actul este o scrisoare de mărturie emisă de juzii, vilicul și orașenii jurați ai târgului și scaunului Orăștie, la cererea nobililor din districtul Hațeg, care ceruseră, prin împuterniciții lor, sprijinul autorității săsești în conflictul cu comiții și castelanii Hunedoarei. Aceștia,

„în mod samavolnic pun să se cosească și să se adune fânul din pajiștile moșiei lor numită Jiul, uzurpându-le foloasele pe seama cetății Hunedoara; și acest lucru împotriva uzului de până acum, căci nu s-a mai auzit ca vreunul din castelani să se fi amestecat în moșia Jiul, acolo unde nobilii de Hațeg, împreună cu iobagii lor, din vechime, atât iarna cât și vara, își pasc și hrănesc oile și boii în ținutul [acelei moșii] pe care îl păstrează și îl stăpânesc până la munții de dincolo de munți. Împuterniciții nobililor s-au rugat ca , dacă vreunul dintre orașeni știu, sau își amintesc de la rudele lor, sau au auzit, sau au înțeles de la altcineva lucruri cu privire la moșia Jiul, care ar contrazice spuselor lor, acela să fie dator să le aducă la cunoștință tuturor.

Auzind toate acestea, jurații târgului și scaunului Orăștie, adunați în casa vilicului au mărturisit și întărit [...] că mai sus zisa moșie sau vale numită Jiul, împreună cu fânețele, pădurile, munții și culmile muntoase, a ținut din vechime și pe veci de districtul Hațeg și ține de acesta până în ziua de astăzi, astfel că nici un comite și nici un castelan nu a luat seama de a ridica, strânge și folosi de acolo nici vreun alt fel de venit [...]”¹².

După știința noastră, cea mai veche mărturie despre donațiile făcute de conducătorii Transilvaniei și regii Ungariei nobilimii hațegane este din 18 aprilie 1416, când vicevoievodul Transilvaniei Lorand Lapes dă un ucaz, în care atestă că cneazul Muzsina (Musana) Ion din Densuș și-a făcut de vânzare posesiunile sale, între care și una cu numele Sylotena (*possessio Sylotena*) din Valea Jiului¹³.

În anul 1439, regele Ungariei Albert de Habsburg (1437-1439) reînnoiește, printr-o diplomă, donațiile nobiliare primite de familia cnejilor

¹² Aurel Răduțiu, „Valea Jiului la 1484”, în *Revista de Arhivistică*, Cluj-Napoca, tom III (1997), nr. 1-2, p. 101-106.

¹³ Stanca, Monografia istorică a Văii Jiului, în loc. cit.; Radu Popa considera că această așezare, azi dispărută, ar putea fi pusă eventual în legătură cu numele pârâului Taia, afluent al Jiului de Est (*La începuturile Evului Mediu românesc*, p. 126).

români de la Râu de Mori, din Țara Hațegului, Câdea¹⁴, de la regele Ungariei Sigismund de Luxemburg (1387-1437), cuprinzând inclusiv moșii în Valea Jiului; diploma anterioară, și implicit averile, fuseseră pierdute cu ocazia invaziei turcești din anul 1438.

Nicolae Câdea, cel dăruit cu moșii în anul 1439, i-a întâmpinat cu propria oaste pe turci în anul 1442 în munții Vâlcanului, și a murit în această bătălie; iobagii familiei Câdea au luptat și la Varna, în anul 1444, împotriva turcilor, ca și în anul 1446, și pentru toate acestea Câdeștii au primit sate cu moșiile lor, Iancu de Hunedoara, iar mai târziu, în anul 1462, regele Ungariei Matia Corvin (1458-1490), întărindu-le privilegiile¹⁵.

În anul 1444, regele Ungariei Vladislav Jagello (1440-1444) cinstește pe cneazul Câdea de la Sălașul de Sus cu moșia Crivadia, din apropierea Văii Jiului, pentru eroismul lui în luptele de la Belgrad și Porțile de Fier, iar în anul 1457 regele Ungariei Ladislau Postumul (1453-1457), întărește donația cu satele Merișor, Baru, Mălăiești, și cu toate apartenențele lor din Valea Jiului, spre folosință liberă și independentă. La anul 1482, toate aceste proprietăți au fost trecute, din ordinul regelui Matia Corvin, în proprietatea lui Dionisie, fiul lui Kenderes.

La 18 ianuarie 1493, la Buda, regele Ungariei Vladislav al II-lea Jagello (1490-1516), reînnoiește diploma de donație pe seama lui Mihail Kendeffy și a urmașilor săi asupra unor moșii din Valea Jiului, pe care această familie le avea *ab antiquo*:

„Noi, Vladislav [...] am dat, am dăruit și am hărăzit amintitului Mihail Kendeffy și tuturor moștenitorilor și urmașilor săi cu titlu de nouă donație a noastră, ogoarele, luncile și fânețele și alte pământuri arabile numite *Pterela, Malee, Rathond, Mwrysonar* și *Nyakmezem*, aflate și stăpânite în apartenențele numitei moșii Râu de Mori în districtul Hațeg din comitatul Hunedoara, și într-adevăr fânețele și pământurile prin mijlocul cărora curg două râuri oarecare numite Jiu, și în a căror stăpânire netulburată același Mihail Kendeffy susține că s-au aflat din vechime strămoșii săi și se află și el chiar și acum [...] și deopotrivă, cu toate folosințele și orice fel de pertinențe, așadar pășuni, păduri, dumbrăvi, munți, văi, ape, râuri, eleșteie, locuri de pescuit și cursurile lor de apă, și în general, orice folosințe și pertinențe în întregimea lor, cu orice

¹⁴ Integrându-se procesului de feudalizare care, mai ales ca urmare a Decretului din 28 iunie 1366 al regelui Ungariei Ludovic d'Anjou (1342-1382), era asociat cu catolicizarea și maghiarizarea, familia de cnezi români din Râu de Mori, Câdea, urcă, începând cu Nicolae Câdea (cca. 1300), ierarhia nobiliară și devine treptat cea mai influentă din Țara Hațegului, sub numele de Kendeffy. La sfârșitul secolului al XV-lea, familia Kendeffy se desparte în două ramuri importante: Kendeffy și Kenderessi (Adrian Andrei Rusu, *Ctitori de biserică din Țara Hațegului până la 1700*, Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 1997, p. 276-277). Sebastian Stanca vorbește și de alte ramuri ale familiei Câdea: Kende, Kendriș (Monografia istorică a Văii Jiului, în loc. cit.).

¹⁵ *Ibidem*.

nume ar fi numite, în adevăratele și vechile lor hotare, așa cum se găesc și sunt stăpânite, astfel după cum s-a amintit, și de asemenea dăm, dăruim și hărăzim cu drept de veci în chip nestrămutat spre a le ține, stăpâni [...] fără a vătămă dreptul altuia [...]"¹⁶.

Mihail Kendeffy a primit oficial aceste posesiuni la 14 decembrie 1493, dar această soluție i-a nemulțumit pe alți nobili din zona Hațegului, vecinii săi: Mihail Roman de Peșteana, Nandra de Pui, Demetrius Kopaz, Dan și Mihail de Peșteana, Stanciul de Măceșd, Kende de Wuchok, fapt ce va duce la un conflict ce se va stinge de abia în anul 1501, când la 16 aprilie se ajunge la o învoială reciprocă¹⁷.

Pe baza acesteia, Capitlul din Alba Iulia face introducerea lui Mihail Kendeffy în stăpânirea posesiunilor din Valea Jiului, fixându-se acum și hotarele, pe baza procesului verbal semnat cu vecinii contestatari¹⁸, care, la rândul lor, dobândesc și ei părți în această regiune: pământ, livezi, fânețe, păduri și locuri de spălat aurul (*auri lavatorium, ibidem situm*) pe Jiul de Vest și pe Jiul de Est (*fluvios Olahsylv et Zekelsylv*)¹⁹. Hotarele moșiei Kendeffy din Valea Jiului se stabilesc: spre sud la *Morysowarpataka*, spre apus la *Kaprysowar pataka*, spre est la Muntele Vâlcan, iar spre nord la apa Jiului²⁰. Se poate constata că aceste posesiuni sunt mărginite direct pe culmile munților cu Țara Românească, de unde, de altfel, Mihail Kendeffy aduce în anul 1504, cu permisiunea regelui Ungariei Vladislav al II-lea Jagello, 12 corturi de țigani „faraoni” pentru a-i așeza ca iobagi pe moșiile sale²¹.

Dintr-un document emis la 20 noiembrie 1513, se constată că spălătorii și minerii care exploatau aur în Valea Jiului, supuși ai unor nobili din districtul Hațegului, au fost obligați să predea stăpânului lor feudal 10% din metalul nobil obținut²².

O altă mărturie importantă despre raporturile dintre Valea Jiului și Țara Hațegului este actul emis la 9 iunie 1520 la Târgoviște, de către domnul Țării Românești Neagoe Basarab (1512-1521). Acest act este rezultatul întâlnirii unei

¹⁶ Hurmuzaki, Densușianu, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. II, partea 2 (1451-1517), București, 1891, p. 349-350. Traducerea în limba română, din Stanca, *Monografia istorico-geografică a localității Petroșani*, p. 83-84.

¹⁷ *Ibidem*, p. 485-487.

¹⁸ I. Aurel Pop, „Din relațiile Țării Hațegului cu Țara Românească în veacul al XV-lea și la începutul veacului al XVI-lea”, în *Rdl*, tom 38 (1985), nr. 1, p. 83.

¹⁹ Paul Binder, „Aurul românesc în secolul XVI. Lista lui Ioan Czementes din Cluj despre minele și spălătoriile de aur (1560)”, în *Rdl*, tom 39 (1986), nr. 1, p. 84, apud Csanki Dezső, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, Budapeșt, 1913, vol. V, p. 109-110.

²⁰ Stanca, „Monografia istorică a Văii Jiului”, în *Steagul Roșu*, XXIX (1972), nr. 6913, p. 2.

²¹ Pop, *Din relațiile Țării Hațegului cu Țara Românească*, p. 83.

²² Iosif Pataki, *Domeniul Hunedoara la începutul secolului al XVI-lea. Studii și documente*, București, Editura Academiei, 1973, p. 168.

comisii mixte la Merișor, în urma înțelegerii dintre domnul Țării Românești și voievodul Transilvaniei Ioan Zapolya (1510-1526), cu scopul de a fixa pentru prima dată granița între cele două teritorii românești, de la apa Oltului până la Rușova (Orșova), pe culmea munților²³. Ca un semn al intereselor particulare pe care le-au avut în această zonă, poate fi reținut faptul că între cei opt delegați ai lui Ioan Zapolya au fost și „nobili aleși dintre nemeșii Hațegului”. Pentru Valea Jiului, hotarul trecea de la Poiana Muierii până la Drăgășanul, unde Retezatul se îmbină cu Godeanul, pe cumpăna apelor, așa că întregul bazin al Jiurilor rămânea, cel puțin în acest moment, Olteniei. Chiar vama Vâlcan se găsea pe piatra Tătarului, cam la 2 km est de Merișor²⁴. Tot în prima jumătate a secolului al XVI-lea, în anii 1528-1529, voievodul Transilvaniei Petru de Péreny, construiește turnul-cetate de pază și observație de la Crivadia, o construcție circulară, de piatră, pe mai multe nivele, cu un diametru de 13,5 m și care străjuia drumul ce intra/ieșea din Valea Jiului spre Țara Hațegului, realizat se pare pentru vămuirea carelor ce foloseau Pasul Vâlcan și pentru apărarea de incursiunile dinspre sud²⁵.

3. Contribuția Țării Hațegului la formarea cadrului demografico-habitual al Văii Jiului

Pentru a-și întări prezența în Valea Jiului și mai ales pentru a exploata eficient resursele zonei, nobilii din Țara Hațegului vor stimula un proces demografic, de colonizare, cu populație venită din Țara Hațegului în două etape, în secolele XVI-XVIII; acesteia i s-au alăturat și grupuri venite din Țara Românească și Mărginimea Sibiului, care se vor adăuga populației deja existente aici.

Până la începerea exploatarea industriale a cărbunelui, populația Văii Jiului nu a fost prea numeroasă, ea evoluând constant sub imperiul specificului zonei și în funcție de interese economice. Că aici a existat permanent populație, ne-o demonstrează mărturiile arheologice, cele scrise, evenimente istorice petrecute, mărturiile ale activității economice, lupta pentru acapararea acestui teritoriu. Trebuie spus însă că, până după a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Valea Jiului a rămas slab populată, cu un specific economic agro-pastoral. Putem afirma că popularea Văii Jiului se produce, în afara sporului natural, mai ales prin două masive procese de colonizare:

a. prima colonizare are loc de-a lungul secolelor XVI-XVIII, când, din regiuni apropiate geografic sau economic (Țara Hațegului, nordul Olteniei, Mărginimea Sibiului), vin cei care, alături de grupurile deja existente aici, vor forma

²³ Hurmuzaki, Densușianu, *Documente*, vol. II, partea 3, p. 334-346.

²⁴ I. Duma, „Valea Jiului – Petroșani”, în *Avântul*, Petroșani, XI (1938), nr. 1, f. pag.

²⁵ Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. II, Cluj, Editura Dacia, 1972, p. 302-303.

populația considerată astăzi băștinașă, cei pe care, generic, îi numim „momârlani”;

b. cel de al doilea proces se derulează începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea și până în anii '90 ai secolului al XX-lea, când vin în această regiune cei care vor lucra în minerit, dar și în activități adiacente acestuia sau care vor fi necesare pentru funcționarea complexului social-economic, cu un puternic caracter industrial, care este Valea Jiului.

Fiecare val de colonizare a adus grupuri de populație cu o anumită specificitate, care au creat specificul etno-demografic al zonei. În același timp, această colonizare a determinat și modificări în ceea ce privește habitatul: așezări și locuințe.

Actul de danie din anul 1493, prin care regele Ungariei Vladislav al II-lea Jagello acorda lui Mihai Kendeffy locuri din Valea Jiului: *Pterela*, *Malee*, *Rathond*, *Mwrysonar*, *Nyakmezew*, ca apartenențe ale moșiei Râu de Mori din districtul Hațegului²⁶, reprezintă, după știința noastră, prima mențiune concretă despre așezări existente în această zonă. Deși indicate nu ca localități, ci ca locuri de pășune, arătură și fâneată, cel puțin trei dintre ele par să fi avut și sate sau grupuri de sate, dovadă că numele lor s-a păstrat până astăzi: *Pterela* = Petrla, *Malee* = Maleia, cătun al orașului Petroșani, *Nyakmezew* = Câmpu lui Neag. Celelalte două pot fi o așezare izolată, *Rathond*, și mai sigur o apă: *Mwrysonar* = Morișoara, în zona orașului Vulcan. Nu se știe cât de vechi sunt aceste așezări, pentru că cercetările arheologice efectuate în Valea Jiului au fost, din păcate, nesemnificative, iar descoperirile făcute nu au fost rezultatul unui travaliu științific și metodic, ci rodul întâmplării. Cu excepția săpăturilor efectuate în Peștera Bolii (comuna Bănița) de către regretatul arheolog Ioan Andrițoiu, care vor duce la descoperirea unei posibile așezări eneolitice de tip Coțofeni²⁷, în rest nu au fost descoperite și cercetate așezări omenești, ci numai mărturii trecătoare: tranșee sau întărituri de război din perioada luptelor dacoromane în zona Munților Sebeșului; castre romane de pământ pe Vârful lui Pătru, pe Comărnicele și pe Jigulele; monede din perioada romană, obiecte casnice și de podoabă etc.

Posesiunile primite de diferiți nobili din Țara Hațegului și, mai ales, de familia Kendeffy, poate și o suprapopulare relativă a Țării Hațegului, pășunile bogate ale zonei, ce au determinat interesul acestor noi proprietari de a exploata eficient, ca și dorința unor țărani care păstoreau aici de a se așeza statornic, sunt elemente care stau la baza primului val de colonizare dintre

²⁶ Hurmuzaki, Densușianu, *Documente*, vol. II, partea 2, p. 349-350.

²⁷ Ioan Andrițoiu, „Un atractiv obiectiv turistic: Peștera Bolii”, în *Caietele Petroaqua*, Petroșani, nr. 4 (2007), p. 14-15; Silvia Burnaz, „Analiza materialului osteologic descoperit în așezarea de tip Coțofeni din Peștera Bolii (Comuna Banița, județul Hunedoara)”, rezumat în *Symposia Thracologica*, Tulcea, 7 (1989), p. 235.

secolele XVI-XVIII. Sebastian Stanca spune că, „La început acești stăpâni („boierii Cândea de la Râul Morii”) s-au mulțumit cu simpli îngrijitori și păzitori ai acestor moșii. Sporind însă populația satelor din Țara Hațegului, boierii stăpâni din Valea Jiului au găsit soluția descongestionării acestora, procedând la colonizarea familiilor de iobagi în Valea Jiului, dându-le acolo loc de casă, arătură și fâneț, doar cu obligația ca acești coloniști să-și împartă roadele muncii lor cu boierii”²⁸.

Prima lucrare care stabilește numeric populația Văii Jiului este conscripția din anul 1733, „întâia statistică făcută în Ardeal de români și având în vedere numai pe români”²⁹. Sunt amintite trei sate, sau poate cătunele, grupurile de case împrăștiate pe văi și munți fiind concentrate statistic în trei denumiri generice: *Magyar-Sij* = Jiul Unguresc, poate Petroșani sau Livezeni, cu 12 familii de români și un preot ortodox, Popa T.; *Sij in Petrila* = Jiu Petrila, cu 48 familii și un preot ortodox, Popa Dumitru, și unul greco-catolic, Popa Stephan; *Olab Sij* = Jiul Românesc, sigur în partea vestică a Văii Jiului, cu 21 de familii și un preot ortodox, Popa Orenitze. Potrivit ordinului de mărime statistică aplicat în secolul al XVIII-lea, ce prevede că o familie are în medie cinci membri³⁰, se poate afirma că în Valea Jiului erau în acel moment în jur de 405 locuitori, toți români. În ce categorie socială intrau toți acești locuitori? Poate unii erau supușii nobililor hațegani³¹, pe posesiunile cărora se așezaseră, dovadă că în conscripția iosefină întocmită la anii 1784-1787 întâlnim și categoria jelerilor³². Nicolae Iorga, fără a nega existența unor țărani aserviți, considera că aici se păstra un întreg ținut de vechi țărani români, asupra cărora iobăgia nu putuse înainta, și, mai mult, că aceștia aveau proprii conducători, „solgabirăi” români, ca Iovăniță Manea, în casa căruia se adunau pentru a-și face zapisele; ei zălogeau slobod între ei „luncă, deal, vale, pomi”, au „loc de curătură”, „de la moși la strămoși, că ni l-au dat domnii [...]”; la îndemână le stăteau dieci pe care îi plăteau cu un zlot scrisoarea, chiar dacă erau „iobagi” ai vreunui nobil din țara Hațegului, ca jupânul Pătru Fărcaș din anul 1754; aveau destui bani ca să ia în arendă, să „cumpere” munții vecini din Oltenia, cu

²⁸ Stanca, *Monografia istorico-geografică a localității Petroșani*, p. 41.

²⁹ *Românii din Transilvania la 1733, conscripția Episcopului Ioan In. Klein de Sadu*, publicată după manuscriptul aflător în Muzeul Bruckenthal din Sibiu de Nicolae Togan, Sibiu, Tiparul Tipografiei archidiececane, 1898.

³⁰ Virgil Ciobanu, „Statistica românilor din Ardeal făcută de administrația austriacă la anul 1760-1762”, extras din *AnIN*, III (1924-1925), Cluj, 1926, p. 40.

³¹ Iacob Radu, *Istoria vicariatului greco-catolic al Hațegului*, Lugoj, Tipografia Gutemberg, 1913, p. 177.

³² Danyi Dezső, Dávid Zoltan, *Az első magyar országi népszámlálás (1784-1787)*, Budapest, 1960, p. 312-323.

stânele de pe aceștia; aveau de asemenea hotnogi dintre români, ca Zăicul Andraș, de pe la anul 1730³³.

După această dată, statisticile indică o creștere numerică a populației și, implicit, a numărului de așezări stabile, proces care nu poate fi pus numai pe seama sporului natural, ci și pe seama procesului de colonizare; inițial o populare pastorală, uneori cu accente sezoniere, pentru ca, după a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, aceasta să fie masivă, cu tendințe de sedentarizare, care se reflectă în creșterea numărului de așezări și conturarea treptată a acelor care vor deveni localitățile importante ale Văii Jiului.

Potrivit conscripției făcute la anul 1750³⁴, în Valea Jiului existau cinci așezări – poate tot denumiri generice pentru ansamblul Văii Jiului – având 925 locuitori: *Zsil Petrila* = Jiu Petrila, cu 300 locuitori și o biserică; *Szjij Livedzen* = Jiu Livezeni, cu 160 locuitori, o biserică, un preot, doi cantori, un crâsnic; *Olah Zsij* = Jiul Românesc, cu 250 locuitori, biserică, un preot, un cantor; *Iszkeron Szjij* = Jiu Iscroni, cu 110 locuitori și o biserică; *Szurduke Zsij* = Jiu Surduc, probabil viitorul Bărbătenii de Jos, ce reprezintă zona Iscroniului spre defileu, cu 105 locuitori și o biserică. Vedem că, în decursul a doar 17 ani, populația recenzată, probabil stabilă, a Văii Jiului, a crescut de 2,28 ori, procent imposibil numai prin sporul demografic. Statistica făcută de administrația austriacă în anii 1760-1762³⁵ indica în Valea Jiului două localități: *Petrilla* = Iscroni, Petrila, având 194 familii, cu doi preoți greco-catolici, dar nici o familie greco-catolică, și două biserici ortodoxe; *Szilivezes Livadzeny* = Livezeni, cu 119 familii și o biserică ortodoxă, dar fără preot.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea se produce însă cea mai intensă populare, un aport important avându-l mai ales cei veniți din afara Văii Jiului, în special din Țara Hațegului. Conscripția iosefină întocmită la anii 1784-1787³⁶, prima asemenea întreprindere cu o structură complexă, vorbește de șase așezări în Valea Jiului în acel moment: *Livádszel* = Livezeni?, *Petrosan*, *Petrilla*, *Uricani* și *Câmpu lui Neag*, *Vulcan*, cu o populație de 4.704 locuitori, ceea ce reprezenta o creștere de 5,08 ori într-un interval de 34-37 ani.

Creșterea de populație, mai ales prin colonizare, se pare că va fi stopată în urma invaziei turcești din anul 1788³⁷. Turcii reușesc să pătrundă în Valea Jiului prin Pasul Vâlcan, cu toată opoziția armatei habsburgice conduse de generalul Laudon; pustiesc satele, ard case și biserici, ridică mulți locuitori pe

³³ Iorga, *Istoria românilor*, p. 200.

³⁴ „Statistica românilor din Transilvania în anul 1750”, în *Transilvania*, XXX (1901), nr. IX, p. 286.

³⁵ Ciobanu, *Statistica românilor*, p. 40.

³⁶ Danyi, Dávid, *Az első magyar országai népszámlálás*, p. 312-323.

³⁷ Radu, *Istoria vicariatului*, p. 14.

care îi duc în robie³⁸, iar poate alții, de frica unor noi tulburări, se reîntorc în Țara Hațegului. Dacă comparăm statistica prezentată anterior cu datele conscripției din anul 1818, care cuprinde aproape toate așezările cunoscute la începutul secolului al XX-lea în Valea Jiului și care împreună au 2.250 locuitori³⁹, vedem că există un regres demografic de 52,17%, dar nu putem să nu constatăm că există o populație mult mai numeroasă decât cea de la mijlocul secolului al XVIII-lea.

Unde locuia această populație? Conscripțiile prezintă o serie de denumiri care pot reprezenta fiecare localitatea în sine, fie un nume generic dat pentru o anumită zonă a Văii Jiului, sau la localitate pot fi cuprinse cătune, grupuri de case sau case izolate, situație specifică zonei chiar până astăzi. Poate tocmai de aceea este atât de mic numărul așezărilor ce intră în statistică⁴⁰.

În perioada de după anul 1750, și chiar după invazia turcească din anul 1788, se vor constitui un număr de așezări care se alătură celor existente, vicarul greco-catolic al Hațegului, Chiril Țopa (1805-1811), arătând într-un raport din 18 ianuarie 1810 că pe Jiu erau în acel moment 15 sate, majoritatea formate de către cei care au venit din Țara Hațegului⁴¹. Silvestru Moldovan susține o asemenea aserțiune, arătând că „comunele de pe Jiul apusean sunt fondate în secolul trecut și s-au format prin emigrarea locuitorilor din comunele împoporate de la poalele de miazănoapte ale munților Hațegului. Pentru aceea cele mai multe poartă nume derivate din numele satelor din care au emigrat locuitorii. Astfel, Uricani-Hobiceni se trage de la Uric-Hobița;

³⁸ Adrian Andrei Rusu, „Un manuscris inedit al lui Ștefan Moldovan privitor la Țara Hațegului la mijlocul secolului al XIX-lea (II)”, în *Sargetia*, XXI-XXIV (1988-1991), p. 272-277. Despre prezența turcilor în Valea Jiului la anul 1788, vezi Margareta Danciu, „Date noi privitoare la lupta împotriva invaziei otomane în Transilvania la sfârșitul sec. XVIII”, în *Studia h.*, fasciculus 1 (1961), p. 53-63.

³⁹ V. Tufescu, C. Mocanu, *Depresiunea Petroșanilor (Valea Jiului)*, București, Editura Științifică, 1964, p. 39.

⁴⁰ Consemnările cartografice ale austriacului Fridrich Schwantz din anul 1720 arată Valea Jiului populată cu gospodării risipite și câteva nuclee de sate spre Jiu ce vor forma localitățile de azi. Această risipire în toată depresiunea nu numai că s-a menținut, dar s-a și amplificat, fiind și în prezent una din realitățile pregnante ale regiunii. Ion Conea vorbea în anul 1953 de 100 cătune (crânguri) (Lucian Badea, *Valea Jiului*, București, Editura Științifică, 1971, p. 82, apud I. Conea, *Date privitoare la geografia istorică și la geografia populației din bazinul Petroșani*, ms., Institutul de Geografie al Academiei, 1953).

⁴¹ Radu, *Istoria vicariatului*, p. 287. Enea Ghiurchescu, în „Valea Jiului” (*Anuarul II al Liceului de stat pentru băieți din Petroșani pentru anul școlar 1920/21*, Petroșani, p. 12), spune că, în anul 1921, existau în Valea Jiului 15 comune, cele mai însemnate fiind: Petroșani, Lupeni, Vulcan, Petrița, Lonea, Livezeni, aici fiind și minele.

Bărbătenii de la Râu-Bărbat, Mățeșteni de la Măcești, Livezeni de la Livadia, chiar și Petroșenii a fost o colonie a comunei Petros de lângă Streiu ș.a.”⁴².

Pe baza datelor de care dispunem, putem creiona modul în care s-au format cele mai multe dintre aceste așezări:

Bărbătenii de Sus, care s-a mai numit Mârliasa, Mirleasa, era un sat de sine stătător care s-a format cu oamenii veniți de la Râu Bărbat/Țara Hațegului. De la Ștefan Moldovan aflăm că satul s-a format după invazia turcească din anul 1788, până atunci fiind aici numai sălașe, arse de turci în retragere⁴³. În schimb, Iacob Radu ne spune că satul împrăștiat pe coastele Jiului Românesc era format la anul 1788 și va fi pustiit de către turcii care atacaseră în partea vestică a Văii Jiului, dar s-a refăcut apoi, în anul 1792 ridicându-se aici și o biserică de lemn⁴⁴. Așezarea va fi amintită în Conscriptia din anul 1818 și, potrivit acesteia, avea, împreună cu Hobiceni, 85 locuitori⁴⁵.

Coroișteni s-a format la sfârșitul secolului al XVIII-lea, după ultima invazie turcească din anul 1788, prin emigrarea unor locuitori din Țara Hațegului, cei mai mulți de la Coroești, de unde și-a luat și numele. Așezarea avea 64 de familii și 335 locuitori în anul 1852, iar în anul 1900, 513 locuitori, din care 505 erau greco-catolici, dar acum intră sub prefacerile lumii moderne, „multe căși ale românilor fiind expropriate de către societățile minelor de cărbuni din vecinul sat Vulcan, și care au mai rămas sunt înconjurate de linii ferate, de „werkuri” și de zidirile societăților”⁴⁶.

Iscroni și Bărbătenii de Jos par a fi între cele mai vechi așezări din Valea Jiului, întâlnindu-se în conscriptiile din anii 1733 și 1750. Apropierea de defileul Jiului și de granița cu Țara Românească, ca și de Pasul Vâlcan, a făcut ca cele două cătune să fie expuse expedițiilor turcești, ca în anul 1788, când au ars și bisericile de lemn. În conscriptia din anul 1818 erau consemnați 98 locuitori la Iscroni și 95 locuitori la Bărbătenii de Jos⁴⁷.

Lupeni s-a format la anul 1770, de către cei care au venit din Valea Lupului/Țara Hațegului⁴⁸, și avea 173 locuitori în anul 1818.

Paroșeni era constituit din două părți: *Mățeșteni*, pe partea stângă a Jiului de Vest, format cu oameni strămutați de la Mățești, parte nobili, parte foști

⁴² Silvestru Moldovan, *Țara noastră. Descrierea părților Ardealului de la Mureș spre miazăzi și Valea Mureșului*, Sibiu, Tipografia Arhidieceșană, 1894, p. 78-79.

⁴³ Rusu, Un manuscris, p. 272-273.

⁴⁴ Radu, *Istoria vicariatului*, p. 167. Din Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Hunedoara, fond *Parohia greco-catolică Bărbăteni*, dos. 1/1931, f. 78, aflăm că, „în anul 1878 s-a construit o biserică de lemn, în locul celei ridicate în anul 1799; această biserică a fost renovată în anul 1924”.

⁴⁵ Radu, *Istoria vicariatului*, p. 167.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 186-187.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 242-245.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 254-257.

militari grăniceri, care la început au constituit o singură comunitate cu satul Lupeni⁴⁹; *Paroșeni*, pe partea dreaptă a Jiului de Vest, între pâraiele Căprișoara și Sohodol, format din oameni veniți de la Paros. Acești locuitori din Țara Hațegului au avut în zonă munți și pășuni, iar nemeșii și grănicerii au trecut cu turmele la păscut, iar în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea s-au așezat aici, formând cele două cătune care, în anul 1773, poartă numele comun de Jiu-Sohodol. În conscripția din anul 1818 erau recensate 93 familii în Mățeșteni, și 60 familii în Paroșeni, iar în anul 1852 erau câte 72 familii în fiecare sat, și o populație de 615 locuitori⁵⁰.

Vulcan. Satul vechi românesc consta din două cătune mici: *Crivadia* = Crividia și *Vaidei*; Vulcan se numea o mică colonie de funcționari erariali, așezați aici pentru vamă și pentru paza pasului Vâlcan și lângă care s-au construit câteva case țărănești⁵¹. Pe malul stâng al Jiului de Vest, generalul Laudon a ridicat în anul 1778 redute, pentru a încerca să oprească invaziile turcești⁵², inclusiv pe aceea din anul 1788. După retragerea turcilor, cei care au rămas pe aceste văi s-au adunat, au clădit în anul 1791 o biserică, și cei care s-au ținut de această biserică au format o comunitate sub numele de Crividia. În anul 1855 în sat erau 48 de case, cu 58 familii și 279 suflete, iar în Vulcan-Pas erau opt case, nouă familii și 30 locuitori⁵³.

Uricani-Hobiceni. Populația s-a strămutat aici, după începutul secolului al XVIII-lea, din Țara Hațegului, de la Uric și Hobița, formând inițial așezări vremelnice, pentru pășunat. Există părerea că ei s-au constituit în comunitate înainte de invazia turcească din anul 1788, când, la 15 august, preotul și cei ce se aflau la biserică au fost duși în robie⁵⁴. Iacob Radu considera că localitățile s-au format ca sate statornice abia după invazia turcească, ocupând tot pământul cultivabil de pe ambele maluri ale Jiului de Vest, pe o întindere de 10 km⁵⁵; în conscripția din anul 1818 satul Uricani avea 210 locuitori⁵⁶.

Petroșani. Există păreri diferite privind începuturile comunei. Astfel, Sebastian Stanca considera că așezarea Petroșani s-a zămislit la începutul secolului al XVII-lea. O danie din anul 1640 arată că pe locul actual al orașului Petroșani trăia familia unui iobag, Bolia, iar proprietari ai pământului erau două

⁴⁹ Rusu, Un manuscris, p. 175.

⁵⁰ Radu, *Istoria vicariatului*, p. 280-281.

⁵¹ *Ibidem*, p. 340-341.

⁵² *Ibidem*, p. 341.

⁵³ Rusu, Un manuscris, p. 274.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 276.

⁵⁵ Radu, *Istoria vicariatului*, p. 335.

⁵⁶ *Ibidem*. Vezi, pentru partea vestică a Văii Jiului, care era la mijlocul secolului al XIX-lea preponderent de religie greco-catolică, și Camelia Elena Hulea, „Un document inedit privind propunerea de reorganizare a vicariatului greco-catolic al Hațegului”, în *Corviniana*, Hunedoara, V (1999), nr. 5, p. 161-172.

familii: Marzsinaï = Mărginean și Kerestesy, descendenți ai Căndeștilor din Țara Hațegului, despărțite între ele de pâraiele Maleia și Dâlja⁵⁷. Iacob Radu susținea că satul inițial s-a format în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, prin așezarea celor din Petros (comuna Baru, la granița Țării Hațegului cu Valea Jiului). Numele său nu există în conscripțiile secolului al XVIII-lea, iar în cea din anul 1818 sunt primele referiri la Petroșani, ca având 96 locuitori, în timp ce satul Maleia avea 58 locuitori, iar satul Dâlja avea 59 locuitori⁵⁸. Sebastian Stanca consideră că, „cea dintâi menține despre Petroșani ca localitate aparte, o avem de la 1788-1792. În anii aceia, locotenent colonel Götze, probabil prusac, face o călătorie în Orient și se întoarce din Turcia prin Țările Române [...] În cartea sa, *Călătorie de la Potsdam la Constantinopol*, amintește de Petroșeni, spunând că e un sat foarte mare (ca întindere)”⁵⁹.

Se crede că numele de *Petroșani* definea pe la anul 1800 așezarea ce se afla în jurul bisericii de lemn existente la începutul secolului al XIX-lea, pentru că, crângurile celelalte se numeau după familiile ce le locuiau: Boțoni = Bota, Dărănești = Dăroni, Gârbești = Gârbea, sau după loc și râu: Rătundul = Maleia către Livezeni; Roșia, după apa Roșia etc.⁶⁰.

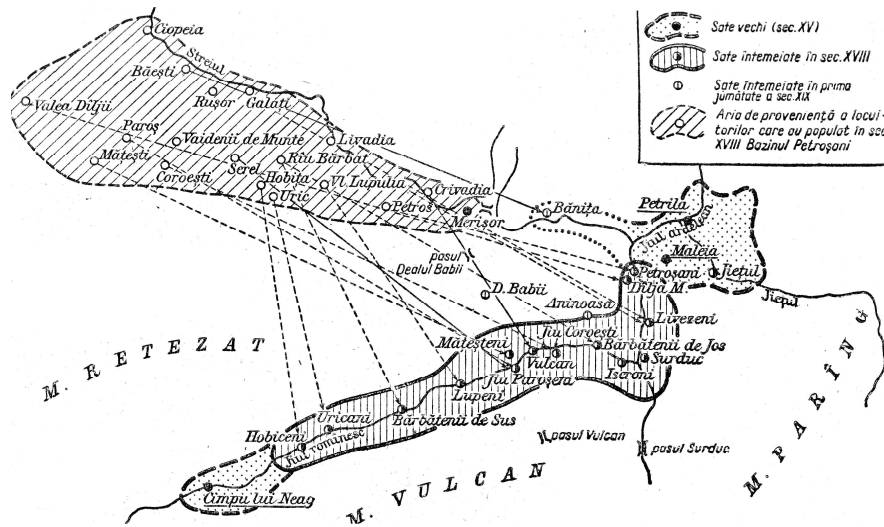

Fig. 1. Popularea Depresiunii Petroșani până la anul 1850⁶¹
(a se observa denumirile dublete ale satelor față de cele din sudul Țării Hațegului)

⁵⁷ Stanca, „Monografia istorică a Văii Jiului”, în *Steagul Roșu*, XXIX (1972), nr. 6955, p. 2.

⁵⁸ Radu, *Istoria vicariatului*, p. 287.

⁵⁹ Stanca, *Monografia istorico-geografică a localității Petroșani*, p. 46-47.

⁶⁰ Duma, Valea Jiului – Petroșani, f. pag.

⁶¹ Tufescu, Mocanu, *Depresiunea Petroșanilor*, p. 39.

În privința satelor din estul Văii Jiului: Petrila, Jieț, Cimpa, Taia, Răscoala, se consideră că populația este venită dinspre est, din Mărginimea Sibiului, aceasta așezându-se peste un fond de populație băștinașă, mai numeroasă însă⁶².

Cât privește localitatea *Câmpu lui Neag*, se pare că primii săi locuitori au venit din Oltenia nordică, tradiția vorbind de un haiduc, Neagu, care, fugind de groaza turcilor la începutul secolului al XVI-lea, s-a așezat, mai întâi, la locul numit Dosul Pribeagului și apoi în lunca Jiului. Cu acest haiduc au venit Hamza, Muscalu, Mojoatcă, Mănuilescu, Vințe, Tabăra, Dumitrescu, Stanciu, iar familia Cânda se pare că a venit din Țara Hațegului, de la Râu de Mori; tradiția leagă numele localității de cel al haiducului Neagu⁶³.

Este posibil ca o mișcare de populație să fi existat chiar și în interiorul Văii Jiului. În legătură cu această mișcare, s-a format o interesantă toponimie locală, în care se pot deosebi două straturi suprapuse de nume de localități. La extremitățile de est și vest ale Văii Jiului, unde fondul de populație este mai vechi, cu mai puține adăugiri ulterioare, denumirile de astăzi ale așezărilor sunt derivate de la cursurile de apă: Jieț, Taia, Gura Cheii, Surduc, Sălătruc, sau de la locurile pe care stau așezate: Lunca, Coasta, Văleni. În partea centrală, unde s-au produs cele mai multe admigrări, denumirile de așezări sunt derivate, în cea mai mare parte, din nume de familie; puține din ele au terminația în *esti*, obișnuită la sud de Carpați, majoritatea având terminația în *oni*: Mărconi, Dănuțoni, Bănciloni, Corbeoni, Dinoni, Desponi, Firizoni etc. Asemenea terminație, frecventă în Țara Hațegului, poate fi încă o dovadă a fondului comun al populației; denumirile, derivate din numele satelor de proveniență din Țara Hațegului, au adăugat fie terminația *eni*: Paroșeni, Lupeni, Livezeni, fie terminația *ani*: Petroșani, Uricani⁶⁴.

Prin acest proces s-au format practic principalele așezări ale Văii Jiului. În recensământul din anul 1818 apar, deja încheiate, toate comunele din Valea Jiului, cu numiri separate: Petroșani (96 locuitori); Livezeni (137); Maleia (58); Dâlja (59); Iscroni (98); Bărbătenii de Jos (95); Lupeni (173); Uricani (210); Paroșeni (60); Mățeșteni (90); Bărbătenii de Sus (85); Câmpu lui Neag (52); Coroești (50)⁶⁵, pentru ca la anul 1854 să fie recensate în Valea Jiului 11 localități, cu o populație de 6.770 locuitori, în majoritate covârșitoare români⁶⁶.

⁶² Badea, *Valea Jiului*, p. 81.

⁶³ Radu, *Istoria vicariatului*, p. 176-177.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 40-41.

⁶⁵ Stanca, *Monografia istorico-geografică a localității Petroșani*, p. 47.

⁶⁶ *Buletinul guberniului provinciale pentru Marele Principatu Transilvania*, Cursul anului 1854, Secțiunea II, Mănunchiul IV, p. 110-111. Dacă se iau în considerare și Crivadia, cu 189 locuitori, Merișor, cu 522 locuitori, Bănița, cu 300 locuitori, populația Văii Jiului era de 7.781 locuitori.

Acest cadru habitual și demografic va constitui o bază importantă pentru procesul de dezvoltare industrială din Valea Jiului, care s-a accelerat cu ultimul sfert al secolului al XIX-lea. Acum, în condițiile cerute de revoluția industrială, Valea Jiului devine o realitate economică atractivă, zăcămintul de cărbune pe care îl ascunde acest spațiu fiind stimulat pentru capitalul bancar și industrial din Imperiul Austro-Ungar, dar și din Germania, Franța, Belgia etc. Investițiile făcute duc la deschiderea minelor, proces care „schimbă radical fața întregului ținut și în câteva decenii îl face unul din cele mai însemnate centre miniere din Europa”⁶⁷.

Vom constata, în continuarea evoluției Văii Jiului că, structura de populație și caracteristicile așezărilor se vor modifica. Se va produce concentrarea populației în câteva centre care se dezvoltă datorită activității industriale, aceasta având ca urmare construirea coloniilor muncitorești și a celor pentru funcționari, sistematizarea, urbanizarea și crearea unei suprastructuri adecvate, înghițirea unor cătune sau sate de către centrele industriale sau chiar dispariția unora în procesul sistematizării și urbanizării, fără a se pierde uneori numele etc.

Silvestru Moldovan va descrie începutul acestor transformări, arătând că, „la anul 1896 în Valea Jiului erau 10-14 comune care până în timpurile noi au fost curat românești. Dar de când cu lucrarea băilor au venit pe Jiu o mulțime de străini, nemți, polonezi, boemi, unguri, și ovari, mai cu seamă băieși și meseriași, și s-au așezat prin comune, cu deosebire la Petroșeni [...] Dintre comunele de pe Jiuri cea mai însemnată este Petroșeni. Înainte de a se deschide băile [minele – n.n.], Petroșeni era un sat de munte simplu, acum este un orașel, cu case și alcătuiți moderne. El are mai multe predii, cu cari la olaltă numărul locuitorilor se urcă la 7610, dintre care partea cea mai mare sunt băieși, apoi meseriași și negustori. Petroșeni este centrul exploatațiunii băilor de cărbuni; aici s-au așezat cei mai mulți streini veniți în Valea Jiului, și pentru aceasta aflăm între locuitorii acestui orașel reprezentate toate popoarele amintite mai sus”⁶⁸.

Desigur că, urmare a evoluțiilor social-economice și politice din secolul al XIX-lea, rolul dominant al nobililor hațegani în Valea Jiului se diminuează până la dispariție – familia Kendeffy fiind implicată în activitatea extractivă, mai ales la începuturile acesteia, probabil în virtutea proprietăților pe care le deținea aici – dar acest fapt nu înseamnă că raporturile dintre grupurile economice și sociale din cele două regiuni vecine dispar, ele manifestându-se în forme diverse până astăzi.

⁶⁷ Stanca, *Monografia istorico-geografică a localității Petroșeni*, p. 49.

⁶⁸ Moldovan, *Țara noastră*, p. 78-79.

Tabel nr. 1. Caracteristicile populației din Valea Jiului.
Conscripția iosefină din anii 1784-1787

Așezarea	case	familii	populația juridică	absenți	străini de localitate	populația faptică	Bărbați			Femei
							căsătoriți	ne-căsătoriți	total	
Livádszel	154	168	1.028	3	6	1.031	221	304	525	503
Petrilla	191	190	1.218	3	-	1.215	259	377	636	582
Petrosan	63	67	376	-	3	379	82	122	204	172
Uricani și Câmpu lui Neag	265	243	1.313	2	1	1.312	278	410	688	625
Vulcan	143	142	769	4	-	765	158	233	391	378
Total	816	810	4704	12	10	4702	998	1446	2444	2260

Așezarea	Bărbați							Băieți		Total bărbați
	preoți	funcționari	țărani	moștenitori	jeleri	alții	militari la vatră	1-12 ani	13-17 ani	
Livádszel	-	-	139	119	88	33	1	112	33	525
Petrilla	5	-	163	163	89	23	1	169	23	636
Petrosan	1	-	61	52	23	13	1	47	7	204
Uricani și Câmpu lui Neag	1	-	198	174	86	38	-	149	42	688
Vulcan	1	1	104	93	69	19	-	69	35	391
Total	8	1	665	601	355	126	3	546	140	2444

Tabel nr. 2. Localitățile și populația Văii Jiului în anul 1854

Localitatea	Nr. de locuitori	Ce așezare mai aparține localității
Bărbătenii de Jos	500	Iscroni
Barbătenii de Sus	257	Uricanii de Jos
Hobiceni	460	Uricanii de Sus
Câmpu lui Neag	154	-
Livezeni	878	Livadia de Câmp ?
Lupeni	486	-
Petrila	2.075	-
Petroșani	581	Dâlja și Maleia
Coroieșdeni	323	-
Măceșdeni	562	Paroșeni
Sili-Vaidei	494	Vulcan